

Χρήστος Γεωργακόπουλος 2013

Αφηγήσεις της
ιπποσύνης στους
Τρεις Σωματοφύλακες

ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΙΠΠΟΣΥΝΗΣ ΣΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΣΩΜΑΤΟΦΥΛΑΚΕΣ

Χρήστος Γεωργακόπουλος

Περίληψη

Η έρευνα εξετάζει κειμενικές απεικονίσεις της ιπποσύνης στο μυθιστόρημα του Αλέξανδρου Δουμά *Les Trois Mousquetaires* (1844), μέσα από δύο ελληνικές μεταφράσεις του έργου (1972, 1998). Τα ευρήματα δείχνουν ότι, στην απεικόνιση της ιπποσύνης, οι δύο εκδοχές προτάσσουν διαφορετικά πρότυπα ευγενούς συμπεριφοράς προσαρμοσμένα σε διαφορετικές αξίες, σύμφωνα με την επικοινωνιακή διάσταση «απόσταση εξουσίας» του μοντέλου των Χόφστεντ και Χόφστεντ (2005). Οι εκδοχές υποστηρίζουν ρομαντικά ή ρεαλιστικά προσανατολισμένες απεικονίσεις της ιπποσύνης μέσα από γλωσσικές επιλογές που αναμορφώνουν διάφορες εκφάνσεις πολιτισμού: στη δημόσια και την ιδιωτική συμπεριφορά, στη μονομαχία και τις ερωτικές σχέσεις. Η εργασία αναδεικνύει τη δυνατότητα της μετάφρασης να προτάσει φυλο-κεντρικές και εξουσιο-κεντρικές απεικονίσεις της πραγματικότητας.

Λέξεις-κλειδιά

Απεικόνιση, πολιτισμός, ιπποσύνη, κοινωνία, ισοδυναμία, απόσταση εξουσίας, ανθρωπολογική γλωσσολογία.

1. Το έργο και η εποχή

Στο Παρίσι του 17^{ου} αιώνα, ο εικοσιδύαχρονος ντ' Αρτανιάν από τη Γασκωνία, αφήνει το σπίτι του για να υπηρετήσει τα ιδανικά της δικαιοσύνης, της πίστης και της αφοσίωσης, συντροφιά με τους τρεις σωματοφύλακες, Άθω Πόρθο και Άραμη. Είναι η ιστορία

τεσσάρων συμπολεμιστών, που υπηρετούν τη βασίλισσα της Γαλλίας, επιδιώκοντας να εξουδετερώσουν τον εχθρό της καρδινάλιο Ρισελιέ και την πανούργα πράκτορά του, μια γυναίκα εγκληματία. Η πράκτορας αποκαλύπτεται πως είναι η σατανική σύζυγος ενός από τους σωματοφύλακες. Η εκτέλεση της τελευταίας σε στενό κύκλο, από τον ίδιο, αποτελεί την τραγική κλιμάκωση της ιστορίας. Ιστορικοί χαρακτήρες του έργου είναι ο Λουδοβίκος ΙΓ', η βασίλισσά του, ο Ρισελιέ, και ο Δούκας του Μπάκιγχαμ (The Alexandre Dumas père Web Site¹, ηλεκτρονική πηγή).

Στη σκιά πολιτικών και διαπροσωπικών ραδιουργιών που αφορούν υψηλά ιστάμενα πρόσωπα της αγγλογαλλικής αριστοκρατίας, ο θαρραλέος ντ' Αρτανιάν θα μονομαχήσει, θα καταδιωχθεί, θα κινδυνεύσει, θα ερωτευτεί και στο τέλος θα δοξαστεί, υπερασπιζόμενος πάντα τις ιδεολογικές του αξίες, που συνοψίζονται στην παροιμιώδη φράση «Ένας για όλους και όλοι για έναν».

Το έργο αρχικά δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στο περιοδικό *Le Siècle* (Μάρτιος-Ιούλιος 1844), και από τότε έχει γνωρίσει πολυάριθμες μεταφράσεις και προσαρμογές, χωρίς να αναφέρουμε εκείνες για τον κινηματογράφο και την τηλεόραση. Καθώς οι κοινωνίες αλλάζουν και οι κοινωνικοπολιτισμικές αξίες μετατοπίζονται, τίθεται το ερώτημα πώς οι διάφορες μεταφράσεις ενδέχεται να επαναδιαπραγματεύονται τα ιδανικά της ιπποσύνης και της γενναιοφροσύνης, και ποιες μορφές αυτών των αξιών βρίσκουν αποδοχή στη σημερινή κοινωνία, οι οποίες θα επέτρεπαν στα κείμενα υποδοχής να συνάδουν με τις προσδοκίες των κοινωνιών υποδοχής (ή να τις αμφισβητούν). Η έρευνα εξετάζει δύο ελληνικές εκδοχές του μυθιστορήματος, με χρονική απόσταση μεταξύ τους είκοσι έξι ετών, με σκοπό να αναδείξει μετατοπίσεις στα κείμενα που έχουν καταγράψει μια διαφοροποιημένη απεικόνιση της έννοιας της ιπποσύνης. Τα δεδομένα της μελέτης προέρχονται από τις ακόλουθες πηγές:

KA Alexandre Dumas, *Les Trois Mousquetaires*, Paris : éd. folio

¹ Μετάφραση του γράγοντος.

classique, 1962/2001 [Éditions Gallimard 1962/2001 pour la présente édition]

- KY1 Αλέξανδρος Δουμάς, *Οι Τρεις Σωματοφύλακες* (Α' Τόμος, Β' Τόμος), Αθήνα: Πάπυρος Γραφικές Τέχνες 1972 (Μετάφραση Άγγελου Νίκα) / Δ.Ο. Λαμπράκη Α.Ε. 2010
- KY2 Αλέξανδρος Δουμάς, *Οι Τρεις Σωματοφύλακες*, Αθήνα: Παρουσία 1998 (Μετάφραση Γιώργου Κοτζιούλα).

2. Φύλο-κεντρικές και εξουσιο-κεντρικές απεικονίσεις

"Το φύλο σαν έννοια αποτελεί αναλυτική κατηγορία" (von Flotow 2011: 122) που μπορεί να δείξει συστηματικές μετατοπίσεις σε κείμενα υποδοχής, με σκοπό να αποκαλύψει προκαταλήψεις που σχετίζονται με την έμφυλη ταυτότητα, και δηλωτικές παρεμβατικές μεταφραστικές στρατηγικές. Στις φύλο-κεντρικές προσεγγίσεις της μετάφρασης, η προσοχή στρέφεται στο πώς καταγράφονται στα κείμενα οι έμφυλες ταυτότητες, εάν και πώς το φύλο ενός συγγραφέα ευνοεί "παρεμβατική μετάφραση στο όνομα μιας έμφυλης πολιτικής" (ό.π.: 125) κλπ., που θα μπορούσε να εγείρει ηθικά ερωτήματα σχετικά με ισχύουσες προκαταλήψεις φύλου.

Η υποσύνη και η γενναιοφροσύνη είναι έννοιες που σχετίζονται έμμεσα με την απεικόνιση του φύλου, όχι μόνο επειδή ο όρος επίσης σημαίνει «ευγένεια προς τις γυναίκες»², αλλά επειδή οι αναπαραστάσεις της υποσύνης αφήνουν περιθώρια για μια φύλο-κεντρική προσέγγιση στα κείμενα, όπως υποδεικνύει το παράδειγμα 1.

Το παράδειγμα 1, προέρχεται από το επεισόδιο όπου ο ντ' Αρτανιάν ενώ αρχικά ετοιμάζεται να μονομαχήσει ενάντια στην ομάδα των τριών σωματοφυλάκων Άθω, Πόρθο, Άραμη, τελικά μονομαχεί στο πλευρό τους ενάντια στους φρουρούς του καρδινάλιου Ρισελιέ. Ο Πόρθος μονομαχεί με τον Μποσκαρά. Η φύλο-κεντρική απεικόνιση του Πόρθου δηλώνεται με την απόδοση του *fanfaronnades*: η επιλογή του KY1, *φανφαρονισμός*, έχει αρνητική αρρενωπή χροιά, ενώ το *τοαλίμια* του KY2 υπονοεί επιδεξιότητα στον χειρισμό του σπαθιού φέροντας θετικές συνδηλώσεις που ενισχύουν την ανωτερότητά του, με μια διαφορούμενη δυναμική ως προς τον προσανατολισμό φύλου.

² The FreeDictionary, ηλεκτρονική πηγή.

Παράδειγμα 1

- ΚΑ Restaient Porthos et Biscarat. Porthos *faisait mille fanfaronnades, demandant à Biscarat quelle heure il pouvait bien être...* (Κεφ. 5: LES MOUSQUETAIRES DU ROI ET LES GARDES DE M. LE CARDINAL, σ. 64)
(*Αλέμεναν ο Πόρθος και ο Μπισκαρά. Ο Πόρθος επιδιόταν σε χίλιους φανφαρονισμούς, ρωτώντας τον Μπισκαρά τι ώρα να ήταν..*)
- ΚΥ1 Έμεναν ο Μπισκαρά κι ο Πόρθος, που με τα αιώνια αστεία του και τον φανφαρονισμό του ρωτούσε τον άλλον τι ώρα να είναι ... (Μέρος 1^ο, σ. 74)
- ΚΥ2 Απόμεναν ο Πόρθος και ο Μπισκαρά. Ο Πόρθος, ενώ χτυπιόταν, έκανε χίλια δύο τσαλίμια, ρωτώντας το Μπισκαρά τι ώρα να ήταν... (Μέρος 1^ο, σ. 55)

Τέτοιες μετατοπίσεις έχουν σωρευτική επίδραση στα κείμενα υποδοχής, που μοιάζει να διαμορφώνει την έννοια της ιπποσύνης και της γενναιοφροσύνης διαφορετικά στις δύο ελληνικές εκδοχές.

Η έρευνα υιοθετεί φυλο-κεντρική³ και εξουσιο-κεντρική⁴ προσέγγιση για να αναδείξει διαφορετικές απεικονίσεις της γενναιοφροσύνης στα δύο κείμενα υποδοχής, εγείροντας ηθικά και πολιτικά ερωτήματα σχετικά με την κατάλληλη απεικόνιση. Η προσέγγιση αυτή τονίζει τη δυνατότητα της μετάφρασης να επιφέρει κοινωνική και πολιτική αλλαγή (Inghilleri και Maier 2011) νομιμοποιώντας στοχευμένες συμπεριφορές στη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα. Η ανάλυση δείχνει πως οι δύο εκδοχές σκιαγραφούν διαφορετικά τις ανισότητες εξουσίας, που ταυτόχρονα είναι φυλο-κεντρικές.

Οι ακόλουθες ενότητες ανιχνεύουν γλωσσικές επιλογές στις δύο εκδοχές υποδοχής που δείχνουν διαφορετική στάση του ιππότη απέναντι στον αντίπαλο, τον ηττημένο, την στρατιωτική ιεραρχία κλπ.

³ Ενδιαφέρεται να αναδείξει μετατοπίσεις, στο κείμενο υποδοχής, που αφορούν την απεικόνιση έμφυλης συμπεριφοράς των χαρακτήρων.

⁴ Ενδιαφέρεται να αναδείξει μετατοπίσεις, στο κείμενο υποδοχής, που αφορούν την απεικόνιση σχέσεων εξουσίας ανάμεσα στους χαρακτήρες.

3. Η στάση προς τον αντίπαλο και τον ηττημένο

Ο ντ' Αρτανιάν, με μόνα του εφόδια ένα γέρικο άλογο και μια συστατική επιστολή απ' τον πατέρα του, φεύγει από την πατρίδα του τη Γασκωνία με προορισμό το Παρίσι όπου σκοπεύει να συναντήσει τον κ. Τρεβίλ, λοχαγό της περίφημης βασιλικής φρουράς των Σωματοφυλάκων. Στο δρόμο, σταματά σ' ένα πανδοχείο χωρίς όμως να τύχει φιλικής υποδοχής. Γρήγορα παρεξηγείται με κάποιον απ' τους θαμώνες και μονομαχεί μαζί του. Στο παράδειγμα 2, το ΚΥ1 (1972) παραλείπει την απόδοση του υποτιτικού χαιρετισμού (*salua son adversaire*) ως περιττό, ενώ το ΚΥ2 (1998) την περιλαμβάνει, ακολουθώντας το πρωτότυπο, για να εξασφαλίσει την καταγραφή του σεβασμού προς τον αντίπαλο.

Παράδειγμα 2

- KA L'inconnu vit alors que la chose passait la raillerie, tira son épée, *salua son adversaire* et se mit gravement en garde.
(Κεφ. 1: LES TROIS PRÉSENTS DE M. D'ARTAGNAN PÈRE, σ. 14)
(Ο άγνωστος είδε τότε πως το πράγμα ξέφευγε απ' το αστείο, τράβηξε το ξίφος του, χαιρέτησε τον αντίπαλό του και με σοβαρό ύφος πήρε θέση ετοιμότητας).
- ΚΥ1 Τότε κατάλαβε πως δεν έπρεπε να παίρνει πια το πράγμα σ' αστεία, τράβηξε κι αυτός το ξίφος του [] και με πολλή σοβαρότητα στάθηκε σε ετοιμότητα. (Μέρος 1^ο, σ. 25)
- ΚΥ2 Ο άγνωστος είδε τότε πως η υπόθεση ξεπερνούσε την αστειότητα, έσυρε το σπαθί του, *χαιρέτησε τον αντίπαλό του* και πήρε σοβαρά θέση μάχης. (Μέρος 1^ο, σ. 13)

Στο παράδειγμα 3, ο οξύθυμος και ευέξαπτος ντ' Αρτανιάν και οι φίλοι του ετοιμάζονται να μονομαχήσουν ενάντια σε βρετανούς ευγενείς. Το ΚΥ2 διαφέρει από το ΚΥ1 ως προς την απεικόνιση των ηττημένων, δηλ., στον τρόπο με τον οποίο αποδίδεται το *il finit par prendre la fuite à toutes jambes et disparut aux huées des laquais*. Το ΚΥ2 αποφεύγει να τονίσει την υποτιμητική συμπεριφορά των σωματοφυλάκων απέναντι στους άγγλους ευγενείς (κάτι που κάνει το ΚΥ1, με τις επιλογές, *το 'βαλε στα πόδια, λακέδες και γιουχάιζαν*). Μάλλον καταφεύγει σε μια ουδέτερη απόδοση, *τον έθεσε στο τέλος εκτός μάχης*,

υποδηλώνοντας σεβασμό για τον αντίπαλο από πλευράς του σωματοφύλακα.

Το ΚΥ1 επίσης παρεμβαίνει στο θέμα της σύγκρουσης, αναφέροντας την εθνικότητα του αντιπάλου (*τον Άγγλο του*), κάτι που το ΚΑ και το ΚΥ2 παραλείπουν. Η αναφορά της εθνικότητας στο πλαίσιο της σύγκρουσης μπορεί να υποδηλώσει πολιτισμική προκατάληψη στην αφηγηματική προοπτική που προβάλλεται στη διήγηση.

Παράδειγμα 3

- ΚΑ *Aramis poussa le sien si vigoureusement, qu'après avoir rompu une cinquantaine de pas, il finit par prendre la fuite à toutes jambes et disparut aux huées des laquais.*
(Κεφ. 31: ANGLAIS ET FRANÇAIS, σ. 359)
(*Ο Άραμης απώθησε με τόση δύναμη τον δικό του, ώστε αφού υπαχάρωσε καμιά πενηνταριά βήματα, κατέληξε να το βάλει στα πόδια και εξαφανίστηκε υπό τα γιουχαΐσματα των λακέδων*).
- ΚΥ1 *Ο Άραμης στρίμωξε τόσο άγρια τον Άγγλο του, ώστε εκείνος, αφού υποχωρούσε συνέχεια καμιά πενηνταριά βήματα, το 'βαλε στα πόδια και το 'σκασε ενώ οι λακέδες τον γιουχαΐζαν.* (Μέρος 1^ο, σ. 369)
- ΚΥ2 *Ο Άραμης πάλι ζόρισε το δικό του τόσο πολύ, που αφού τον ανάγκασε να οπισθοχωρήσει καμιά πενηνταριά βήματα, τον έθεσε στο τέλος εκτός μάχης.* (Μέρος 1^ο, σ. 294)

Ο αντίπαλος στο ΚΥ1 σχεδόν γελοιοποιείται, ενώ το ΚΥ2 ευνοεί μια μάλλον ευνοϊκή απεικόνισή του.

Μια άλλη μεταβλητή που δείχνει να διαφοροποιεί τις προσεγγίσεις των δύο εκδοχών ως προς την απεικόνιση του αντιπάλου είναι η χρήση προσβλητικής γλώσσας. Στα παραδείγματα 4 και 5, το ΚΥ2 αποφεύγει τις προσβλητικές εκφράσεις, τις οποίες ευνοεί το ΚΥ1. Ο χαρακτηρισμός *miserable*, του ΚΑ, αποδίδεται με προσβλητικούς όρους, στο ΚΥ1 (*βρομόσκυλο* στο παράδειγμα 4 και *παλιόσκυλο* στο παράδειγμα 5), ενώ το ΚΥ2 καταφεύγει σε πιο ουδέτερες, μη προσβλητικές επιλογές (*άθλιε*, ένα κοντινό ισοδύναμο της επιλογής του ΚΑ).

Άλλη αλλαγή στο παράδειγμα 4 που ενισχύει την επιθετική συμπεριφορά, στο ΚΥ1, είναι η συναισθηματικά φορτισμένη επιλογή *σιχάινομαι*. Πιο ουδέτερη επιλογή υιοθετείται στο ΚΥ2, με το τυπικό *αποστρέφομαι*, που διατηρεί αποχρώσεις γενναιοφροσύνης. Ομοίως, στο παράδειγμα 5, η Μιλαίδη, έχει πληρώσει δυο άτομα να σκοτώσουν τον ντ' Αρτανιάν, κατά την παραμονή του στο στρατόπεδο της Λα Ροσέλ. Ο ντ' Αρτανιάν καταφέρνει να τους αιχμαλωτίσει και αρχίζει να καθυβρίζει (βλ. *παλιόσκυλο*) τον έναν τους, τον Μπιζαμόν, που θα του χαρίσει όμως τελικά τη ζωή και θα τον κάνει υπηρέτη του.

Παράδειγμα 4

KA –ainsi donc plus de retard, plus d'hésitation, ou quelle que soit ma répugnance à tremper une seconde fois mon épée dans le sang d'un *misérable* comme toi, je le jure par ma foi d'honnête homme... (Κεφ. 41: LE SIÈGE DE LA ROCHELLE, Μέρος 2^ο, σ.454)

(-γι' αυτό λοιπόν όχι άλλες καθυστερήσεις, όχι άλλους δισταγμούς, γιατί όσο κι αν *σιχάινομαι* να βοητήσω για δεύτερη φορά το ξίφος μου στο αίμα ενός άθλιου σαν κι εσένα, το ορκίζομαι, μα την πίστη μου, σαν έντιμος άνθρωπος...)

ΚΥ1 Μπρος, σήκω, χωρίς πολλά λόγια, αλλιώς, όσο κι αν *σιχάινομαι* να λερώσω το σπαθί μου με το αίμα ενός βρομόσκυλου σαν και εσένα, σου δίνω το λόγο μου ως τίμιος άνθρωπος... (Μέρος 2^ο, σ. 95)

ΚΥ2 -Γι' αυτό λοιπόν μην καθυστερείς, μη διατάξεις, γιατί, όσο κι αν *αποστρέφομαι* να βάψω για δεύτερη φορά το σπαθί μου με το αίμα ενός *άθλιου* σαν εσένα, σου ορκίζομαι στην πίστη μου... (Μέρος 2^ο, σ. 50)

Παράδειγμα 5

KA –*Misérable!* dit d'Artagnan, "voyons, parle vite, qui t'a chargé de m'assassiner?" (Κεφ. 41: LE SIÈGE DE LA ROCHELLE, σ. 453)

(-Άθλιε! είτε ο ντ' Αρτανιάν, «εμπρός, μίλα γρήγορα, ποιος σ' έβαλε να με δολοφονήσεις;»)

- KY1 «Παλιόσκυλο! Μπρος, λέγε γρήγορα ποιος σ' έβαλε να με σκοτώσεις;» (Μέρος 2^ο, σ. 94)
- KY2 - Άθλιε! του είπε ο ντ' Αρτανιάν. Μίλα γρήγορα. Ποιος σ' έβαλε να με δολοφονήσεις; (Μέρος 2^ο, σ. 49)

Οι δύο εκδοχές φαίνεται να προτάσσουν διαφορετική απεικόνιση της στάσης και συμπεριφοράς των σωματοφύλακων απέναντι στους αντιπάλους: το KY1 χρησιμοποιεί (ενώ το KY2 αποφεύγει) την προσβλητική συμπεριφορά προς τον αντίπαλο, με το KY2 αντίθετα να υπονοεί σεβασμό. Ο σωματοφύλακας είναι κάτι παραπάνω από ευγενής στο KY2, λιγότερο αξιοπρεπές άτομο στο KY1.

Η επόμενη ενότητα εξετάζει σχέσεις εξουσίας όπως εγγράφονται στα δυο κείμενα, και φυλο-κεντρικές οπτικές απόδοσης.

4. Ευγένεια και ιεραρχία

Στο παράδειγμα 6, ο λοχαγός των σωματοφύλακων, κ. Τρεβίλ ζητεί ακρόαση απ' τον βασιλιά για να παραπονεθεί σχετικά με την σύλληψη και προσωρινή φυλάκιση του Άθω από άνδρες του καρδινάλιου Ρισελιέ. Παρών την ίδια στιγμή στα βασιλικά ανάκτορα είναι και ο ίδιος ο καρδινάλιος, έχοντας εκθέσει ήδη πρώτος τα δικά του παράπονα για τους σωματοφύλακες του βασιλιά. Οι δυο άντρες συναγωνίζονται για το ποιος θα κερδίσει την προσωρινή εύνοια του βασιλιά.

Οι δύο εκδοχές του παραδειγματος 6 διαφέρουν ως προς το ότι, στο KY1, ο βασιλιάς απευθύνεται στους στρατιωτικούς κατώτερων βαθμίδων χρησιμοποιώντας πληθυντικό αριθμό, ακολουθώντας το πρωτότυπο⁵ (*Ελάτε, ελάτε, σωπάστε Τρεβίλ*), ενώ στο KY2 χρησιμοποιεί ενικό αριθμό (*Ελα, Τρεβίλ, πάψε*) υποδηλώνοντας διαπροσωπική εγγύτητα. Η χρήση πληθυντικού στο KY1 συνάδει με την πρόθεση ανύψωσης του κύρους του βασιλιά, μέσω της προσφώνησης *η μεγαλειότητά του* από τον αφηγητή, ενώ το KY2 ακολουθεί το πρωτότυπο, αποδίδοντας το *dit le roi* του ΚΑ πιστά (*είπε ο βασιλιάς*).

⁵ Στο γαλλικό κείμενο υπάρχει διάκριση β' ενικού/ β' πληθυντικού προσώπου όπως στο ελληνικό.

Παράδειγμα 6

- KA - Procès verbal de gens de robe vaut-il la parole d'honneur, répondit fièrement Tréville, d'homme d'épée?
-Allons, allons, Tréville, taisez-vous, dit le roi.
(Κεφ. 15: GENS DE ROBE ET GENS D'ÉPÉE, Μέρος 1^ο, σ. 173)
(-Η αναφορά των δικαστικών αξίζει το ίδιο με τον λόγο τιμής, απάντησε περήφανα ο Τρεβίλ, ενός στρατιωτικού;)
- KY1 «Οι καταθέσεις των δικαστικών μπορούν να έχουν την ίδια αξία με τον λόγο της τιμής ενός στρατιωτικού;» ρώτησε περήφανα ο Τρεβίλ.
«Ελάτε, ελάτε, σωπάστε Τρεβίλ» είπε η μεγαλειότητά του.
(Μέρος 1^ο, σ. 183)
- KY2 "-Μια έκθεση δικαστικών αξίζει το λόγο τιμής ενός πολεμιστή;" Αποκρίθηκε περήφανα ο Τρεβίλ.
"-Ελα, Τρεβίλ, πάψε, είπε ο βασιλιάς." (Μέρος 1^ο, σ. 142)

Τα παραδείγματα δείχνουν ότι το KY1 ενδιαφέρεται να ενισχύσει τις ιεραρχικές δομές στην απεικόνιση του στρατού, ενώ το KY2 επιτρέπει διαπροσωπικές σχέσεις που δεν προτάσσουν την ιδέα της ιεραρχίας.

Στο επόμενο παράδειγμα, πρόκειται να ξεκινήσει η εκστρατεία της Λα Ροσέλ στην οποία οι τέσσερις σωματοφύλακες, θα πολεμήσουν στο πλευρό του βασιλιά Λουδοβίκου ΙΓ' ενάντια στους Άγγλους. Ο κάθε στρατιωτικός όφειλε να καλύψει ο ίδιος τα έξοδα για την πολεμική του προετοιμασία (άλογο, εξάρτυση κτλ.). Ο Πόρθος προσπαθεί να πείσει την εύπορη ερωμένη του να χρηματοδοτήσει την συμμετοχή του στον πόλεμο. Το παράδειγμα 7 εμφανίζει τον ευγενή να απευθύνεται στην ερωμένη του με διαφορετικό τρόπο στις δύο εκδοχές σκιαγραφώντας διαφορετική διαπροσωπική σχέση: χρησιμοποιώντας πληθυντικό αριθμό στο KY2 (διαπροσωπική απόσταση), και ενικό στο KY1 (διαπροσωπική εγγύτητα).

Παράδειγμα 7

- KA - Ingrat que vous êtes!
-Ah! Je vous conseille de vous plaindre! dit Porthos.
-Allez donc avec votre belle duchesse! Je ne vous retiens plus.

-Eh! Elle n'est déjà point si *décharnée*, que je crois!

(Κεφ. 29: LA CHASSE À L'ÉQUIPEMENT, Μέρος 1^ο σ. 348)

(-Πόσο αγάριστος είστε!

-Α! Σας συμβουλεύω να παραπονεθείτε! Είτε ο Πόρθος.

-Πηγαίνετε λοιπόν με την όμορφη δούκισσά σας! Δεν σας κρατάω άλλο.

-Ε! Εκείνη δεν είναι διόλου τόσο ξεπαραδιασμένη, απ' όσο ξέρω!)

ΚΥ1 «Τι αγάριστος που είσαι!»

«Μάλιστα! Θα τολμήσεις να παραπονεθείς τώρα!» είπε ο σωματοφύλακας.

«Εντάξει, πήγαινε με τη δούκισσά σου, δεν σε κρατάω!»

«Ε, δεν μου φαίνεται δα να' ναι και τόσο ξεπαραδιασμένη!»

(Μέρος 1^ο, σ. 358)

ΚΥ2 -Τι αγάριστος που είστε!

-Σας σνιστώ να βάλετε τα κλάματα! είπε ο Πόρθος.

-Τραβάτε κοντά στην ωραία σας δούκισσα. Εγώ δε σας κρατώ άλλο.

-Αυτή, πιστεύω, δε θα φέρνεται τόσο προσβλητικά. (Μέρος 1^ο, σ. 285)

Στο παράδειγμα 7, στο ΚΥ1, ο ιππότης επιλέγει να είναι άμεσος προς τη συνομιλήτριά του, υπό την έννοια ότι χρησιμοποιεί ενικό αριθμό. Επίσης, αποφεύγει το στοιχείο ειρωνείας του ΚΑ *Je vous conseille de vous plaindre*, αποδίδοντάς το ως *Μάλιστα! Θα τολμήσεις να παραπονεθείς τώρα!* Αντιθέτως, το ΚΥ2 επαυξάνει επί της ειρωνείας μέσω της επιλογής *Σας σνιστώ να βάλετε τα κλάματα*. Παρότι στις μέρες μας αντισυμβατική, η χρήση πληθυντικού αριθμού προς τη γυναίκα-σύντροφο ενισχύει την ευγενή συμπεριφορά του σωματοφύλακα. Οι δύο εκδοχές φαίνεται να υποστηρίζουν διαφορετικό πρότυπο ευγενούς συμπεριφοράς στη δημόσια και την ιδιωτική ζωή. Το ΚΥ2 μοιάζει να ευνοεί διαπροσωπική εγγύτητα στη δημόσια σφαίρα, αλλά όταν ο ιππότης απευθύνεται σε γυναίκα συνομιλήτη στην ιδιωτική σφαίρα, προτιμά διαπροσωπική απόσταση. Αντιθέτως, το ΚΥ1 ευνοεί διαπροσωπική απόσταση στη δημόσια ζωή, και διαπροσωπική εγγύτητα στην ιδιωτική. Ο πίνακας 1 συνοψίζει τα ευρήματα ('+ απόσταση, '- εγγύτητα).

Πίνακας 1. Τιμές διαπροσωπικής απόστασης ανά εκδοχή

Σφαίρα	KY1	KY2
δημόσια	+	-
ιδιωτική	-	+

Στο επόμενο παράδειγμα, ο ντ' Αρτανιάν ξεκινά με τον υπηρέτη του, Πλανσέ για το Σεν Ζερμέν, σε αναζήτηση του μυστηριώδους άντρα με την ουλή, που θεωρεί απαγωγέα της αγαπημένης του Κονστάνς Μπονασιέ. Όπως στο παράδειγμα 6, ομοίως και στο 8, το KY1 τονίζει την ανισότητα εξουσίας μεταξύ του ντ' Αρτανιάν και του υπηρέτη του, μέσα απ' την προσφώνηση του KY1 *αφέντη*, ενώ το KY2 αποφεύγει την αναπαράσταση της ανισότητας εξουσίας κάνοντας απλώς αναφορά στο όνομα του υπιότη: *ντ' Αρτανιάν*. Το KA επίσης χρησιμοποιεί το όνομα του υπιότη (*d' Artagnan*).

Παράδειγμα 8

KA Planchet tourna et retourna le billet, puis, accoutumé à l'obéissance passive, il sauta à bas de la terrasse, enfila la ruelle et rencontra au bout de vingt pas *d' Artagnan*. (Κεφ. 30: MILADY, Μέρος 1^ο, σ. 354)

(Ο Πλανσέ έστριψε και ξανάστριψε το χαρτάκι, έπειτα, συνηθισμένος στην παθητική υπακοή, πήδησε κάτω από τη βεράντα, ακολούθησε το δρομάκι και στα είκοσι βήματα συνάντησε τον ντ' Αρτανιάν.)

KY1 Ο Πλανσέ στριφογύρισε το γραμματάκι στα χέρια του κι έπειτα, συνηθισμένος να υπακούει παθητικά, πέρασε γρήγορα κάτω απ' το λιακωτό, χώθηκε στο δρομάκι και πριν προχωρήσει είκοσι βήματα βρέθηκε μπροστά στον *αφέντη* του... (Μέρος 1^ο, σ. 364)

KY2 Ο Πλανσέ γύρισε από δω κι από κει το σημείωμα κι έπειτα, συνηθισμένος να υπακούει τυφλά, πέρασε το στενό και κάνοντας είκοσι βήματα αντάμωσε το *ντ' Αρτανιάν*... (Μέρος 1^ο, σ. 290)

Στο παράδειγμα 9, ο δούκας του Μπάκιγχαμ, ερωτευμένος με την Άννα της Αυστρίας, συναντά κρυφά την όμορφη βασίλισσα της Γαλ-

λίας στο παλάτι του Λούβρου. Ο Άγγλος άρχοντας, κατενθουσιασμένος για την πολυπόθητη συνάντησή με την αγαπημένη του, της εξομολογείται τον έρωτά του, ζητώντας της να περάσει μια νύχτα μαζί του. Δείχνοντας στη βασίλισσα την αφοσίωσή του, της ζητά να του πάρει όλα τα υπάρχοντα (*Tenez, mes biens, ma fortune, ma gloire, tout ce qu'il me reste de jours à vivre*). Η απόδοση του σημείου αυτού στις δύο εκδοχές δείχνει μια διαφορετική αντίληψη της αναπαράστασης του άρχοντα:

- πιο ρομαντική στο ΚΥ1, όπου ο άρχοντας προσφέρει στη βασίλισσα τα πάντα - ακόμη και τη ζωή του (Πάρτε μου το καθετί, τα πλούτη μου, τη δόξα μου, τη ζωή μου, όση μου μένει ακόμη να ζήσω) εμφανίζοντας μια μάλλον παθητική αφοσίωση σ' εκείνη
- πιο ρεαλιστική στο ΚΥ2, υπό την έννοια ότι ο άρχοντας προσφέρει πιο ενεργά τα πλούτη του, (βλ. ΚΥ2 Δίνω τα υπάρχοντά μου σε αντιδιαστολή με το Πάρτε μου το καθετί, στο ΚΥ1) χωρίς όμως να γίνεται νύξη να της προσφέρει και τη ζωή του.

Παράδειγμα 9

ΚΑ Oh! reine, reine! oh! Vous ne savez pas tout ce qu'il y a de félicités du ciel, de joies du paradis enfermées dans un moment pareil. *Tenez, mes biens, ma fortune, ma gloire, tout ce qu'il me reste de jours à vivre*, pour un pareil instant et pour une semblable nuit! Car cette nuit-là, Madame, cette nuit-là vous m'aimez, je vous le jure.

(Κεφ. 12: GEORGES VILLIERS, DUC DE BUCKINGHAM, Μέρος 1^ο, σ. 145)

(Ω! Βασίλισσα, βασίλισσα! Ω! Δεν ξέρετε τι ουράνια ευδαιμονία, τι παραδείσιες χαρές κλείνονται σε μια τέτοια στιγμή. Ορίστε, τα αγαθά μου, η περιουσία μου, η δόξα μου, όσες μέρες μου απομένουν να ζήσω, για μια τέτοια στιγμή και για μια παρόμοια νύχτα! Γιατί εκείνη τη νύχτα, Κορρία μου, εκείνη τη νύχτα μ' αγαπούσατε, σας τ' ορκίζομαι).

ΚΥ1 Ω, βασίλισσα, βασίλισσά μου! Να ξέρατε πόση ουράνια μακαριότητα, πόση παραδείσια χαρά κλείνουν μέσα τους αυτές οι στιγμές! Πάρτε μου το καθετί, τα πλούτη μου, τη δόξα μου, τη ζωή μου, όση μου μένει ακόμη να ζήσω, για μια τέτοια στιγμή,

για μια παρόμοια νύχτα! Γιατί εκείνη τη νύχτα, κυρία, μ' αγαπούσατε σας τ' ορκίζομαι. (Μέρος 1^ο, σ. 154)

KY2 Ω, βασίλισσα, *βασίλισσά!* Ω! δεν ξέρετε τι ουράνια ευδαιμονία, τί χαρές του παραδείσου κλείνονται σε μια τέτια στιγμή. *Δίνω τα υπάρχοντά μου*, την περιουσία μου, τη δόξα μου [] για μια τέτοια στιγμή και για μια παρόμοια νύχτα· γιατί εκείνη τη νύχτα, κυρία, εκείνη τη νύχτα μ' αγαπούσατε, παίρνω όρκο γ' αυτό. (Μέρος 1^ο, σ. 121)

Ο πίνακας 2 συνοψίζει την 'τιμή' ('+', '-') που παίρνουν οι διάφορες μεταβλητές στις δύο εκδοχές. Στο KY2 ο υπήοτης σέβεται τον αντίπαλο, είναι εύστροφος και με δίκαιη συμπεριφορά στη μάχη, διατηρεί αυτοέλεγχο ως προς την έκφραση του θυμού του και έχει μια πιο ρεαλιστική σχέση με την αγαπημένη του.

Πίνακας 2. Μεταβλητές και αξίες ανά εκδοχή

Μεταβλητές	KY1	KY2
Σεβασμός προς τον αντίπαλο	-	+
Αυτοέλεγχος στην έκφραση θυμού	-	+
Ασαφής στρατιωτική ιεραρχία	-	+
Ρεαλιστική συμπεριφορά στον έρωτα	-	+

Η εργασία είχε στόχο να δείξει πως οι δύο εκδοχές προβάλλουν ένα διαφοροποιημένο πρότυπο ευγένειας και γενναιοφροσύνης, εγείροντας ηθικά ερωτήματα, κυρίως αν η έκδοση απευθύνεται σε νεανικό κοινό.

5. «Αδιόρατα» επίπεδα πολιτισμού και κατασκευή ρόλων

Είναι ευρέως γνωστό στη λογοτεχνία, πως η επιτυχημένη μετάφραση απαιτεί απόδοση διαφόρων πτυχών του νοήματος: της πραγματολογικής (Hatim 2011), της λειτουργικής (Koller 1995, Schäffner 2011), της γνωστικής (Katan 2011), της ψυχολογικής (Hubser 2004), της κοινωνιολογικής/πολιτισμικής (De Carlo 1998, Rosales Sequeiros 2001, Inghilleri 2011, Jones 2011) κλπ.

Η εργασία επιχείρησε μια κοινωνικο-πολιτισμικά προσανατολισμένη προσέγγιση σε αναπαραστάσεις της ευγένειας και της γενναι-

οφροσύνης όπως εμφανίζονται στις δύο εκδοχές. Ένα ερώτημα είναι ποια θα μπορούσε να είναι η σημασία ορισμένων χαρακτηριστικών, που ενδεχομένως προτιμώνται στη μια από τις εκδοχές και όχι στην άλλη. Για παράδειγμα, ποια είναι η θεωρητική σημασία της προτίμησης για την κοινωνική ιεραρχία στο ΚΥ1, που δεν υποστηρίζεται στο ΚΥ2.

Στην ανθρωπολογική γλωσσολογία, οι πολιτισμοί διακρίνονται σε εκείνους που ευνοούν τη *μεγάλη*-απόσταση εξουσίας και εκείνους που ευνοούν τη *μικρή*-απόσταση εξουσίας. Το χαρακτηριστικό της (μεγάλης/μικρής) *απόστασης εξουσίας* είναι μια από τις πέντε επικοινωνιακές παραμέτρους της κοινωνικής συμπεριφοράς στο μοντέλο των Χόφστεντ και Χόφστεντ (Hofstede και Hofstede 2005), με την αγγλική γλώσσα να υποστηρίζει τη μικρή-απόστασης εξουσίας (αν υποθέσουμε ότι οι τιμές αυτές αναπαρίστανται με μια διαβάθμιση), και την ελληνική γλώσσα να δείχνει μερική προτίμηση για μεγαλύτερη-απόσταση εξουσίας (που εκδηλώνεται και μέσα από την αγγλο-ελληνική μεταφραστική πρακτική, Sidirouliou 2008, 2012). Ο δείκτης απόστασης εξουσίας στους Χόφστεντ και Χόφστεντ αφορά το βαθμό κατά τον οποίο τα ασθενέστερα μέλη μιας κοινωνίας αποδέχονται την ανισότητα εξουσίας σε αυτή την κοινωνία.

Αν τα ευρήματα σ' αυτή τη μελέτη δείχνουν πως οι διαφοροποιήσεις εξουσίας στη δημόσια ζωή υποστηρίζονται στο ΚΥ1 περισσότερο απ' ότι στο ΚΥ2, και η ελληνική υποστηρίζει μάλλον μεγάλη απόσταση εξουσίας, ως έναν ορισμένο βαθμό, προκύπτει ίσως ότι η εκδοχή του ΚΥ2 είναι πιο δυτικοποιημένος τύπος απεικόνισης του έργου *Οι Τρεις Σωματοφύλακες*, απ' ότι είναι το ΚΥ1 – το οποίο, αντιθέτως, δείχνει να υποστηρίζει μεγαλύτερη ανισότητα εξουσίας (μεταξύ αφέντη/υπηρέτη, βασιλιά/ιππότη κλπ). Αν μπορούσαμε να προσεγγίσουμε τον μεταφραστή του ΚΥ2, θα τον ρωτούσαμε αν είχε συμβουλευτεί κάποια αγγλική μετάφραση του μυθιστορήματος (βλ. *Ye Olde Library*, 2006, ηλεκτρονική πηγή).

Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το χαρακτηριστικό της μικρότερης-απόστασης εξουσίας στη δημόσια σφαίρα, που ευνοείται στο ΚΥ2, επικυρώνει πρότυπα συμπεριφοράς που βρίσκουν αποδοχή στη ση-

μερινή κοινωνία, και άλλα (π.χ. συμπεριφορά προς την ερωμένη) που αναπαράγουν προκαταλήψεις φύλου.

Η παράμετρος της απόστασης εξουσίας στην κοινωνική συμπεριφορά μοιάζει να αφορά το 'αδιόρατο' (invisible) επίπεδο του πολιτισμικού μοντέλου του παγόβουνου του Χολ (Edward Hall στο Katan 2011), μπορεί να θεωρηθεί ένα είδος «καθεστώτος αλήθειας» κατά τον Φουκώ (Foucault στο Hall 1997), που παράγει γνώση σχετικά με ιεραρχικές σχέσεις των δρώντων και διαμορφώνει την απεικόνισή τους στις εκδοχές υποδοχής.

Προφανώς, σε πιο ευρεία κλίμακα, μια ποσοτική έρευνα των χαρακτηριστικών που υποστηρίζονται στις δύο εκδοχές θα επέτρεπε έναν πιο λεπτομερή υπολογισμό των στρατηγικών μεταφραστικής συμπεριφοράς, ανά εκδοχή, και μια καλύτερη εικόνα των λόγων για τους οποίους ευνοούνται αυτές οι στρατηγικές.

Βιβλιογραφία

- De Carlo, Maddalena. 1998. "*L'interculturel*". CLE INTERNATIONAL: *Le stéréotype culturel: un passage obligé dans l'approche de l'autre?*, 85
- von Flotow, Luise. 2011. "Gender and sexuality". Στο Baker M. και G. Saldanha, επιμ. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (Second Edition). 122-126. London/New York: Routledge.
- Hatim, Basil. 2011. "Pragmatics". Στο Baker, M. και G. Saldanha, επιμ. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 204-208 London: Routledge.
- Hall, Stuart (επιμ). 1997. *Representations: Cultural representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Hofstede, Geert και Geert Jan Hofstede. 2005. *Cultures and Organizations – Software of the Mind*. New York: McGraw-Hill.
- Hubscher, Séverine. 2004. "Translator Behaviour: Personality Features as an Integral Part of the Translation Process". Στο Sidiropoulou, Maria και Anastasia Papaconstantinou, επιμ. *Choice and Difference in Translation: The Specifics of Transfer*. 43-60. Athens: University of Athens.
- Inghilleri, Moira. 2011. "Sociological approaches". Στο Baker, M. και G. Saldanha, επιμ. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 279-282. London: Routledge.

- Inghilleri, Moira και Carol Maier. 2011. "Ethics". Στο Baker, M. και G. Saldanha, επιμ. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 100-104. London: Routledge.
- Jones, Francis R. 2011. "Translation as process". Στο Baker, M. και G. Saldanha, επιμ. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 154-155. London: Routledge.
- Katan, David. 2011. "Informal culture: cognitive systems". Στο Baker, M. και G. Saldanha, επιμ. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 72. London: Routledge.
- Koller, W. (1995). "The Concept of Equivalence and the Object of Translation Studies". *Target* 7 (2). 191-222.
- Rosales Sequeiros, Xosé (2001). "Types and Degrees of Interpretive Resemblance in Translation". *Revista Alicantina de Estudios Ingleses* 14. 197-211.
- Schäffner, Christina. 2011. "Functionalist approaches". Στο Baker, M. και G. Saldanha, επιμ. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 118-120 London: Routledge.
- Sidiropoulou, Maria. 2008. "Cultural Encounters in Advertisement Translation". *Journal of Modern Greek Studies*. 26 (2). 337-362.
- Sidiropoulou, Maria. 2012. "Greek and English Linguistic Identities in the EU: a translation perspective". *Pragmatics and Society*. 3 (1). 89-119.

Κείμενα

- Alexandre Dumas, *Les Trois Mousquetaires*, Paris : éd. folio classique, 1962/2001 [Éditions Gallimard 1962/2001 pour la présente édition].
- Αλέξανδρος Δουμάς, *Οι Τρεις Σωματοφύλακες* (Α' Τόμος, Β' Τόμος), Αθήνα: Πάπυρος Γραφικές Τέχνες 1972 (Μετάφραση Άγγελου Νίκα) / Δ.Ο. Λαμπράκη Α.Ε. 2010
- Αλέξανδρος Δουμάς, *Οι Τρεις Σωματοφύλακες*, Αθήνα: Παρουσία 1998 (Μετάφραση Γιώργου Κοτζιούλα)

Ηλεκτρονικές πηγές

The Alexandre Dumas père Web Site, *Les Trois Mousquetaires*,

<http://www.cadytech.com/dumas/work.php?key=340>

[πρόσβαση 6 Οκτωβρίου 2012]

The Three Musketeers by Alexandre Dumas, 2006, West & Elbasani,
Ye Olde Library,

<http://www.yeoldelibrary.com/text/DumasAp/musketeers/index.htm> [πρόσβαση 6 Οκτωβρίου 2012]

The Three Musketeers 3D (2011) - Official Trailer [HD], film directed by
Paul W. S. Anderson, based on the novel by Alexandre Dumas,

<http://www.youtube.com/watch?v=mQd3MwT2fAM> [πρόσβαση 6
Οκτωβρίου 2012]

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΣΩΜΑΤΟΦΥΛΑΚΕΣ - The Three Musketeers (2011) trailer,

http://www.dailymotion.com/video/xkz4in_shortfilms

[πρόσβαση 6 Οκτωβρίου 2012]

The Free Dictionary, <http://www.thefreedictionary.com/gallantry>

[πρόσβαση 6 Οκτωβρίου 2012]

Για τον συγγραφέα

Ο Χρήστος Γεωργακόπουλος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1982. Είναι κάτοχος πτυχίου Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (1999-2004) και πτυχίου μεταπτυχιακών σπουδών (ΜΑ) στη Μετάφραση-Μεταφρασεολογία του Δ.Π.Μ.Σ. του ίδιου Πανεπιστημίου. Γνωρίζει δυο ξένες γλώσσες, αγγλικά, γαλλικά και την ελληνική νοηματική. Επίσης έχει κάνει σπουδές ενδυματολογίας στην Αθήνα, έχει παρακολουθήσει σεμινάρια για την Ιστορία της Τέχνης και μαθήματα ζωγραφικής. Η συμβολή του στον η-τόμο *Διαγλωσσικές Θεωρήσεις* είναι μια επιμελημένη εκδοχή της έρευνας που διεξήγαγε για το μάθημα "Μεθοδολογίας της Μεταφρασεολογικής Έρευνας" του μεταπτυχιακού προγράμματος, με διδάσκουσα την επιμελήτρια.